

TARİKAT-I MUHAMMEDİYYE

(طريقة محمدية)

XIX. yüzyılda

Hindistan'da ortaya çıkan
dinî-siyasî bir hareket.

Ahmed Şehîd (ö. 1831) tarafından dinî bir reform hareketi şeklinde başlatılan Tarikat-ı Muhammediyye, daha sonra siyasal bir nitelik kazanarak Hint müslümanlarının, Sihler'in ve İngiliz sömürgecilerinin siyasî baskılarından kurtulma mücadelesine dönüşmüştür. Batılı yazarlar Ahmed Şehîd'in 1822'de hac için gittiği Hicaz'da Vehhâbilîğin etkisinde kaldığını ve Tarikat-ı Muhammediyye'nin Vehhâbilîğin Hindistan kolu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hadis ilmüne ağırlık vermesi, Hinduizm'den İslâm'a geçtiği kabul edilen hurafe ve inançları ortadan kaldırmaya çalışmasıyla Tarikat-ı Muhammediyye'nin, Vehhâbilîk'le benzerlik gösterdiği doğrudur. Ancak Vehhâbîler'in Hanbelî olduklarını söylemelerine karşılık bu hareketin mensupları bir mezhebe bağlanmayı kabul etmeyip kendilerini "gayr-i mukallid" olarak nitelendirmişlerdir. Tasavvufî bir eğitimin içinden gelen Ahmed Şehîd, bu hareketi Tarikat-ı Muhammediyye diye adlandırırken muhalifleri, Vehhâbilîğe benzemesi dolayısıyla harekete böyle bir isim verilmesini doğru bulmamışlardır.

Hind müslümanlarının ahlâkî, mânevî ve siyasî bir çöküntü yaşadıklarını, bu duruma yol açan sebeplerin başında dinî yapının bozuk olmasının geldiğini söyleyen Ahmed Şehîd ve arkadaşları, Şah Veliyyullah'ın oğlu Abdülazîz ed-Dihlevî'nin desteğiyle görüşlerini yaymaya çalıştılar. Ahmed Şehîd'in, başlangıçta Hâce Muhammed Nâsir Andelîb'in başlatıp oğlu Hâce Mîr Derd'in devam ettirdiği, tasavvufa islahatçı bir bakışla yaklaşan Tarikat-ı Muhammediyye-i Hâlisâ'dan etkilendiği anlaşılmaktadır. Tarikat-ı Muhammediyye'nin teorik planda fikirleri, 1810'larda Ahmed Şehîd'in yakın arkadaşı ve müridi Şah İsmâil Şehîd'in Delhi Cuma Camii'nde verdiği vaazlarla oluşmaya başladı. Şah İsmâil, Şah Veliyyullah'ın *Hüccetullâhî'l-bâliğa'* sında ileri sürdüğü düşüncelere benzer görüşleri savunan *Takvîyetü'l-îmân* adlı eserini aralarında Ahmed Şehîd ve Abdülhay Hibetullah'ın da bulunduğu bir meclise sundu. 1818'de Şah İsmâil Şehîd ve Abdülhay ile Delhi'de bir araya gelen Ahmed Şehîd bu dönemde dinî problemleri taklide dayanmadan ictihad yoluyla çözmeye çalıştı. *Şîrât-ı Müstakîm* adlı ese-

rinde görüşlerini tasavvuf terminolojisini kullanarak açıkladı ve hareketin tasavvufî yönünü vurguladı. Şeyhi Şah Abdülazîz ed-Dihlevî ile Şah İsmâil Şehîd ve Abdülhay Hibetullah gibi zamanın önemli âlimlerinin onun yanında yer alması sayesinde müridleri ve taraftarları giderek çoğaldı.

Ahmed Şehîd hac için gittiği Hicaz'dan dönüşünde (1922) harekete siyasal bir nitelik kazandırmaya karar verdi. Bu amaçla siyasî baskı altında yaşayan Kuzey ve Doğu Hindistan'daki müslümanların bir cihad hareketi başlatması kararlaştırıldı. Ahmed Şehîd ve arkadaşları, "mücâhidîn" denilen mensuplarından zamanlarının büyük bölümünü savaş eğitimiyle geçirmelerini istediler. İlk olarak Pencap'taki Sih yönetimine karşı savaş açıldı. 1826'da Nevşere yakınlarındaki çatışmada Sihler yenilgiye uğratıldı. Ahmed Şehîd ertesi yıl emîrül-mü'mînîn (imam) seçildi. Harekete destek olma sözü veren Peşâverli kabile reislerinin ihanetine uğrayan Ahmed Şehîd çok sayıda kayıp vermesine rağmen daha sonra toparlanıp tekrar eski gücüne kavuştu. Ancak mücahidler bu dönemde bir yandan Sihler'in saldırıları, diğer yandan kabilelerin muhalefeti yüzünden zaman zaman zor durumda kaldılar. Ahmed Şehîd ve Şah İsmâil'in 1831 yılında Sihler'le yapılan savaşta öldürülmeleri harekete büyük darbe vurdu. Mücahidler daha sonra Sitana'da birleşip İngilizler'e karşı mücadeleyi sürdürdüler. İngiliz yanlısı bazı ulemâ 1870'te bir fetva yayımlayıp hareketle ilgilerinin bulunmadığını ilân etti. Güçleri giderek zayıflayan mücahidler cihad faaliyetini sınır bölgelerinde 1890 yılına kadar sürdürdüler. 1917'de Emîr Ni'metullah, İngiliz sömürgecileriyle barış antlaşması yapmak zorunda kaldı. Ancak mücadele 1947 yılına kadar küçük çarpışmalar halinde devam etti.

Tarikat-ı Muhammediyye, Ahmed Şehîd'den sonra birkaç gruba ayrıldı. Baş hâlefî Vilâyet Ali ve kardeşi İnâyet Ali'nin başını çektiği Sâdıkpûrî grubu Ahmed Şehîd'in ölmediğini ve dolayısıyla yeni bir imam seçmenin gereksizliğini savunurken Mevlânâ Nâsirüddin'in liderliğini yaptığı grup yeni bir imam seçmenin zorunlu olduğunu savundu. Hareketin Kerâmet Ali Cavnpûrî liderliğindeki bir kolu Bengal'de İngiliz sömürgecilerine karşı mücadeleye devam etti.

BİBLİYOGRAFYA :

I. H. Qureshi, *Ulema in Politics*, Karachi 1972, s. 140-178; Mohiuddin Ahmad, *Saîyid Ahmad Shahid*, Lucknow 1975; H. O. Pearson, *Islamic Reform and Revival in Nineteenth Century In-*

dia: The Tariqah-i Muhammadiyah (doktora tezi, 1979), Duke University; M. T. Titus, *Indian Islam*, New Delhi 1979, s. 181-187; A. Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Leiden-Köln 1980, s. 180-184; Fazlurrahman, *İslâm* (trc. Mehmet Dağ - Mehmet Aydın), Ankara 1981, s. 255-257; Mujeeb Ashraf, *Muslims Attitudes Towards British Rule and Western Culture in India*, Delhi 1982, s. 124-143; Kamalesh Sharma, *Role of Muslims in Indian Politics*, New Delhi 1985, s. 21-26; M. Mujeeb, *The Indian Muslims*, New Delhi 1985, s. 395-396; Muhammad Abdulbari, "The Politics of Sayyid Ahmad Bareilwi", *IC*, XXXI/2 (1957), s. 156-164; Muinüd-din Ahmad Khan, "Tariqah-i Muhammadiyah Movement: An Analytical Study", *IS*, VI/4 (1967), s. 375-388; L. Baha, "The Activities of the Mujâhidin 1900-1936", *a.e.*, XVIII/2 (1979), s. 97-168; Ghulam Muhammad Jaffar, "The Legacy of the Tariqah-i Muhammadiyah Movement", *HI*, XIV/3 (1991), s. 77-88; a.mlf., "The Organization of the Tariqah-i Muhammadiyah Movement", *a.e.*, XVIII/2 (1995), s. 55-66; a.mlf., "Social Background of the Tariqah-i Muhammadiyah Movement", *JPHS*, XLIII/4 (1995), s. 363-380; a.mlf., "Tariqah-i Muhammadiyah Movement and the Propagation of its Ideas", *HI*, XIX/1 (1996), s. 57-67; a.mlf., "State Trials Against the Followers of the Tariqah-i Muhammadiyah Movement and their Impact on the Movement", *JPHS*, XLVII/1 (1999), s. 25-34; M. Gaborieau, "Süfilere Yönelik Eleştiriler: On Dokuzuncu Yüzyılın Başlarında Hindistan'daki Tartışmalar" (trc. Abdurrezzak Tek), *ÜÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII/1, Bursa 2008, s. 297-313.

M. NAEEM QURESHI

et-TARİKATÜ'L-MUHAMMEDİYYE

(الطريقة المحمدية)

Birgivi Mehmed Efendi'nin
(ö. 981/1573)Kitap ve Sünnet bağlamında
ahlâkî konulara dair
Arapça eseri.

Tam adı *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-siretü'l-Ahmediyye*'dir. Eserin muhtevası müellif tarafından üç ana bölüme (bab), her bölüm de üç alt bölüme (fasıl) ayrılmıştır. Birinci bölüm, Kitap ve Sünnet'e bağlı kalıp bid'atlardan uzaklaşma ve ibadetlerin yerine getirilmesi sırasında aşırılığa kaçmama hakkındadır. İlk fasılda Kur'an ve hadislere dayanılarak Kitap ve Sünnet'e bağlılığın gereğine temas edilmiş, ikinci fasılda bid'atın zararlarına dair bazı rivayetler aktarıldıktan sonra mutedil bir anlayışla hangi davranışların kaçınılacak bid'atlar çerçevesine girdiği belirtilmiştir. Bu arada halvete çekilmek ve şeyhin himmetine mazhar olmak suretiyle doğrudan Hz. Peygamber'e ve Allah'a ulaşım dinî meseleleri çözeceklerini ileri süren bazı tasavvuf ehline ait iddiaların ilhad ve dalâletten ibaret olduğu ifade edilmiş, bu hükmü desteklemek için Cüneyd-i Bağ-

dâdî, Serî es-Sakâtî ve Bâyezîd-i Bistâmî gibi mutasavvıflardan nakiller yapılmıştır. Üçüncü fasılda ibadetlerin yerine getirilmesinde ve diğer hususlarda aşırılığa kaçmanın itidal dini olan İslâmiyet'le bağdaşmayacağı âyet ve hadislerle, fukahânın görüşlerine dayanılarak ortaya konulmuştur.

Eserin İslâmiyet'in önemli meseleleriyle ilgili olan ikinci bölümünün hacmi Şeybânî'nin neşrinde 300 sayfa bulaş toplam metnin 250 sayfasını kapsamaktadır. Birinci fasılda kısaca Mâtürîdiyye akidesi anlatılmakta, ardından küfrü gerektiren ve gerektirmeyen hususlar sıralanmakta, bu bağlamda aşırı Şîa (Râfîzîler) ve Yezîdiyye, ayrıca Hâricîyye, Mu'tezile, Neccârîyye, Mücbire ve Mürcie mensuplarından bir kısmının bazı görüşlerinin küfrü gerektirdiği ileri sürülmektedir. Bu faslın sonunda Birgîvî kendi dönemindeki tasavvuf mensuplarından birinin, şeyhinden naklen onun bir yakınının her gün Allah'ı bir iki defa gördüğünü söylediğini belirtmekte, Halvetîyye tarikatına mensup bazı kişilerin, Resûl-i Ekrem dışındaki peygamberlerle başta Hz. Ebû Bekir olmak üzere ashâbın mânevî açıdan kendi derecelerinin altında kaldığını söylediklerini kaydetmektedir. Müellif, âlimlerin icmâna aykırı olan bu anlayışların kişiyi küfre sürüklediğini zikrettikten sonra ashâbın faziletine dair bazı hadisler sıralamaktadır. İkinci fasıl gereğiyle amel edilmesinin amaçlandığı ilimlere dair olup burada öğrenilmesi farz-ı ayın olan

ilmihal ile farz-ı kifâye olan fıkıh, tefsir, hadis gibi ilimler yanında ihtiyaçtan fazlasını tahsil edilmesi uygun görülmemeyen kelâm, ilm-i nücûm, cedel ve münazaraya; ibadetlerin faziletlerine, sünnet ve mekruhlarına, ayrıca tıp ilminin öğrenilmesini kapsayan mendup ilimlere temas edilmiş, ilim öğrenmenin faziletine dair bazı âyet ve hadisler kaydedilmiş, bu arada müellifin döneminde bazı "cahil mutasavvife"nin ileri sürdüğü ilmin bir perde oluşturduğu, aslında her şeyin keşf yoluyla bilinebileceği şeklindeki iddia da eleştirilmiştir. Üçüncü fasıl takvâ hakkında olup eserin üçte ikisinden fazla bir hacmi kapsamakta ve kitabın kaleme alınışının ana hedefini teşkil ettiği kanaatini uyandırmaktadır. Bu kısımda yine âyet ve hadislerden hareketle takvânın önemi belirtilmiş, ardından 200 sayfa aşkın bir hacim içinde takvânın uygulanacağı yerler ele alınmıştır. Burada riyâ, kibir, hased, kin vb. altmış kadar mesele âyetlerin yanı sıra birçok hadis ve nakle dayanılarak açıklanmıştır. Üçüncü fasılda Gazzâlî'nin *İhyâ'* adlı eserindeki plana benzer şekilde dil, göz ve diğer organların âfetlerine temas edilmiş, kötü huylar belirtilirken bunların mukabîli olan güzel davranışlar da anlatılmıştır.

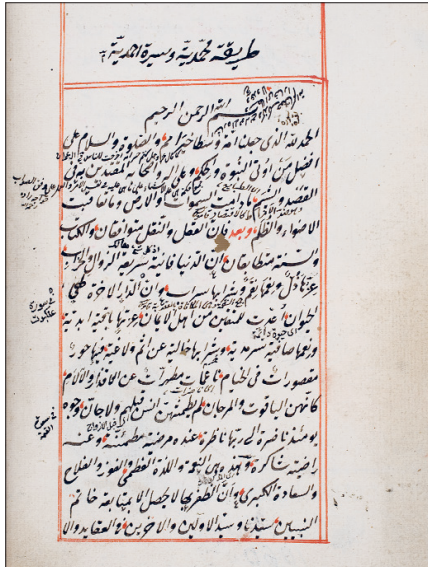
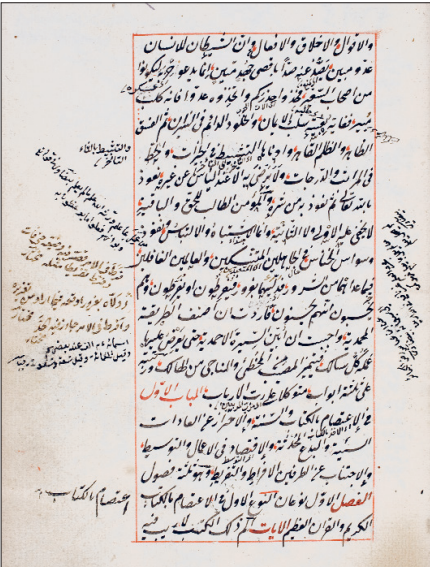
et-Tarîkatü'l-Muhammediyye'nin üçüncü bölümü takvâ kapsamında olmadığı halde takvâ olduğu zannedilen hususlara dairdir. Birgîvî, kendi zamanındaki bazı zâhidlerin önem verdiği bu hususların

İslâmiyet'in ilk döneminden sonra ortaya çıkan bid'atlardan ve ham sofuluktan ibaret olduğunu söyler. Bölümün birinci faslında namaz vb. ibadetler için yapılacak temizlikte aşırı derecede titiz davranmanın gereksizliği Hanefî fıkıh kitaplarından nakillerle açıklanmıştır. İkinci fasılda vakıflarda ve devlet dairelerinde çalışan kişilerle dost ve arkadaş olmanın, onların yemeklerini yemenin meşruiyeti üzerinde durulmuş, burada da Hanefî kaynaklarından bilgiler nakledilmiştir. Bunun yanında müşriklere ait kap kacakta yemek yemenin, yahudi ve hıristiyanların hazırladığı yemeği yemenin de câiz olduğu kaydedilmiştir. Üçüncü fasıl, bazı kişilerin Allah'a yakınlık vesilesi konumunda bulunduğunu zannederek öne çıkardığı bid'atlarla ilgili olup bunların en önemlileri arasında şu hususlar sayılmıştır: Bir kimsenin ölümünden sonra ruhu için Kur'an okunması, nâfile namaz kılınması, tesbih çekilmesi, o kimsenin kelime-i tevhid ve salavat getirilmesi amacıyla vakıf kurması (özellikle para vakfı), bunu vasiyet etmesi, ölüm gününde veya sonrasında ruhu için ziyafet verilmesini istemesi, kırk gün süreyle geceleyin mezarında nöbet tutulması, kabrinin üzerine türbe yapılması. Müellif bütün bu fiillerin günah, bu tür vasiyetlerin bâtil, bunlardan alınan paraların haram olduğunu ifade etmektedir.

Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki yazma nüshalarının sayısı 250'yi bulmakta, bu sayının Türkiye genelinde 1000'e ulaştığı tahmin edilmektedir. *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye*'nin Medine'de müellif nüshası ile mukabele edilmiş 1104 (1693) tarihli bir yazmasının İstanbul'da bulunması (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1060) esas müellif nüshasının Türkiye dışında olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Eserin telifinden bir yıl sonra istinsah edilen bazı nüshaları da Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Servili, nr. 148; Kadizâde Mehmed Efendi, nr. 295/1). Osmanlı döneminde on beşten fazla baskısı gerçekleştirilen kitabın (*DIA*, VI, 193) ilk baskısı Matbaa-i Âmir'e'de yapılmış (1260, 1270), ayrıca Bulak'ta basılmıştır (1296). Eserin tek nüshaya dayandığı ifade edilen ve Mahmûd Hasan Ebû Nâcî eş-Şeybânî ile (*Siretü'r-Resûl evi't-Tarîkatü'l-Muhammediyye*, Riyad [?], 1412/1991, 1414/1993) Muhammed Hüseyinî Mustafa (Halep 2002) tarafından gerçekleştirilen baskıları başarılı değildir.

Tesbit edilebildiği kadarıyla esere yapılan yirmi kadar şerhin ilki, müellifin isteği üzerine Akşehirli Hocazâde Abdünnâ-

et-Tarîkatü'l-Muhammediyye'nin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1060)

sîr Efendi tarafından yazılan *Şerh bi'l-kavl 'ale't-Tarîka'*dir. Birgivi'nin vefat ettiği yıl istinsah edilen en eski nüshalar dahil olmak üzere *e't-Tarîka* yazmalarının büyük çoğunluğunda Hocazâde şerhinden aktarılan notlara rastlanması, şârihin açıklamalarını müellif nüshasının kenarına kaydettiği ve bu yolla *e't-Tarîka* istinsahları sırasında Hocazâde şerhinin de çoğaltıldığı kanaatini güçlendirmektedir. İkinci şerh Hacı Recep b. Ahmed'e ait olup *el-Vesîle-tü'l-Ahmediyye ve'z-zerî'atü's-sermediyye fi Şerhi't-Tarîkatü'l-Muhammediyye* adını taşımaktadır (İstanbul 1261). Kitabın asırlar boyunca en çok okunan şerhlerinden biri de Abdülganî en-Nablusî'nin *el-Hadîkatü'n-nediyye* isimli hacimli çalışmasıdır (I-II, Kahire 1279; İstanbul 1290). Nablusî'nin eserde adı geçen kişilerin tanıtımına yer verdiği *Zehrü'l-Hadîka fi zikri ricâli't-Tarîka* adlı bir çalışma daha vardır (bk. bibl.). *el-Hadîkatü'n-nediyye*'nin muhtasarı üzerine Ahmed b. Muhammed es-Selâvî bir şerh kaleme almıştır (*DİA*, XXXVI, 361). Ebû Saîd el-Hâdimî'nin *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye fi şerhi't-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-şerî'ati'n-nebeviyye fi's-sîreti'l-Ahmediyye*'si birçok nüshası yanında ayrıca basılmıştır (İstanbul 1203, 1270, 1318, 1326, 1991). Bu şerhin "matlab" isimli bölümlerinde felsefe, kelâm ve fıkıh konularının yanı sıra müellifin yaşadığı döneme ait sosyal meselelere dair açıklamalara da yer verilmektedir. *e't-Tarîkatü'l-Muhammediyye*'ye bunlardan başka İbn Allân (*age.*, XIX, 307), Dâvûd-i Karsî (*a.g.e.*, IX, 32) ve Abdullah Ahîskavî (*a.g.e.*, I, 81) tarafından şerh yazılmıştır. Saçaklızâde Mehmed Efendi, eserin dibâcesinde yer alan meseleler üzerine yapılan şerhlerdeki bazı açıklamalara yönelik itirazlar konusunda bir eser kaleme almıştır (*a.g.e.*, XXXV, 370). Kitabı Aysî Mehmed Efendi (*Telhîşü't-Tarîkatü'l-Muhammediyye*) ve Muhammed b. Abdülkerîm es-Semmâm (*Muhtaşarü't-Tarîkatü'l-Muhammediyye*) ihtisar etmiştir (*a.g.e.*, IV, 287; XXVI, 498).

e't-Tarîkatü'l-Muhammediyye yazılışından yaklaşık bir asır sonra tercüme edilmeye başlanmıştır. Birgivi'nin torunu Kazasker İsmetî Mehmed Efendi ile başlayan tercüme faaliyetleri, Süleyman Fâzıl Efendi'nin seçme yapmak suretiyle eserin bir kısmını derleyip özetlediği *Miftâhu'l-felâh* adlı çalışmasının yanı sıra Tarikaçı Emîr Efendi'nin *Ferâ'idü'l-'Akâ'idü'l-Behiyye*'si gibi eserin anlaşılması zor bölümleri üzerinde de çalışmalar bulunmaktadır. *e't-Tarîka*'yı Mustafa Çoçuk Boş-

nakça'ya (Omerdiç, XI-XII [1985], s. 22), Celal Yıldırım (*Tarîkat-ı Muhammediyye Tercümesi*, 4. bs., İstanbul 1996) ve Mehmet Fatih Güneş (*Tarîkat-ı Muhammediyye Siret-i Ahmediyye*, İstanbul 2006) Türkçe'ye çevirmiştir. B. Radtke bir makalesinde eserin muhtevasını tahlil etmiş ve kaynaklarını araştırmıştır (bk. bibl.).

e't-Tarîkatü'l-Muhammediyye'nin fazlaca ilgi görmesinde hitap ettiği insanların sosyal hayatında zamanla meydana gelen sapmaların etkisi olabileceği gibi müellifin önerdiği dinî hayatı bizzat kendisinin yaşamasının da payı olmalıdır. Osmanlı âlimlerinin biyografileriyle alakalı eserlerde bu âlimlerin *e't-Tarîka*'yı okudukları ve okuttukları nakledilir (Kâtib Çelebi, s. 111; Şeyhî, III, 97). Günümüzde de kitapla ilgili dersler düzenlenmekte, eser vâiz ve hatiplerin başvuru kaynakları arasında yer almaya devam etmektedir. Kadızâde ailesine mensup vâizlerin el kitabı niteliğindeki *e't-Tarîka* hasımları Sivâsiler tarafından eleştirilmişse de bu eleştiriler etkili olmamış, hatta Selef'in ileri gelenlerine ait eserlere dil uzatılmaması yolundaki resmî bir karar (Naîmâ, V, 272) kitap yeniden itibar kazanmıştır. Eserin kaynaklarının başında Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'ini saymak gerekir. Ardından Sünnî çizgi üzerinde yürüyüp itidalden ayrılmayan zâhidler gelir. Kitapta çokça yer verilen hadisler içinde sıhhati tartışmalı olan rivayetlere rastlanmaktadır. Birgivi'nin, kişiyi iman dairesinin dışına çıkaran davranışlarda bulunanlarla bazı İslâm fırkalarını tekfiri konusunda oldukça sert bir tutum içinde olduğunu görmektedir (s. 47-51).

BİBLİYOGRAFYA :

Birgivi, *e't-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-sîretü'l-Ahmediyye*, İstanbul 1309; a.m.f., *Siretü'r-Resûl evi't-Tarîkatü'l-Muhammediyye* (nşr. Mahmûd Hasan Ebû Nâcî eş-Şeybânî), Riyad 1414/1993; *Birgivi Mehmed Efendi'nin Hadisçiliği ve et-Tarîkatü'l-Muhammediyye: Tahkik ve Tahlil* (haz. Huriye Martı, doktora tezi, 2005), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Kâtib Çelebi, *Mizânü'l-hak fi ihtiyâri'l-ehak* (nşr. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1993, s. 111; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1111-1113; Naîmâ, *Tarih*, V, 272; Abdülganî b. İsmâil en-Nablusî, *el-Hadîkatü'n-nediyye şerhu't-Tarîkatü'l-Muhammediyye*, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., nr. 276-277; a.m.f., *Zehrü'l-Hadîka fi zikri ricâli't-Tarîka*, Süleymaniye Ktp., Yahya Tefik, nr. 182 m, vr. 873^a-1050^a; Şeyhî, *Vekâyü'l-fuzalâ*, III, 97; Ebû Saîd el-Hâdimî, *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye*, İstanbul 1318, I, 4-6; Serkis, *Mu'cem*, I, 611; *İzâhu'l-meknûn*, II, 86; Osman Karadeniz, "Tarîkat-ı Muhammediyye", *İmam Birgivi* (haz. Mehmet Şeker), Ankara 1994, s. 115-123; Huriye Martı, *Birgivi Mehmed Efendi: Hayatı, Eserleri ve Fikir Dünyası*, Ankara 2008; a.m.f., *Osmanlı'da Bir Dâru'l-Hadis Şeyhi: Birgivi Mehmed Efendi*, İstanbul 2008; Muharrem

Omerdiç, "Traktat o Uçenju Islamskih Frakcija od Muhammeda Ibn Pira 'Alî el-Bergilja", *Anali GHB*, XI-XII (1985), s. 19-37; B. Radtke, "Birgivi Tariqa Muhammadiyya Einige Bemerkungen und Überlegungen", *JTS*, XXVI/2 (2002), s. 159-174; Cahit Baltacı, "Abdullah Ahîskavî", *DİA*, I, 81; Hasan Güleç, "Aysî Mehmed Efendi", *a.g.e.*, IV, 287; Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Karsî", *a.g.e.*, IX, 32; Sâmî es-Sakkâr, "İbn Allân", *a.g.e.*, XIX, 307; Tahsin Özcan, "Saçaklızâde Mehmed Efendi", *a.g.e.*, XXXV, 370; Semih Ceyhan, "Selâvî, Ahmed b. Muhammed", *a.g.e.*, XXXVI, 361; Salih Çift, "Semmân, Muhammed b. Abdülkerîm", *a.g.e.*, XXXVI, 498.

HURİYE MARTI

TA'RİZ

(التعريض)

Orta yerde söylenen sözün
bir ucunun söz sahibinin
kastettiği kişiye dokundurulması
ve onu iğnelemesi anlamında
bir kinaye türü
(bk. KİNAYE).

TARLAN, Ali Nihad

(1898-1978)

Divan edebiyatı araştırmacısı,
şair ve yazar.

Dağistanlı bir ailenin çocuğu olarak İstanbul Vezneciler'de doğdu. Dağistan'ın zenginlerinden olan dedesi Pullu Hacı Ali Efendi Erzurum'a göç etmiş, babası Mehmed Nazif Bey orada doğmuştur. Annesi Ümmühan Hanım'dır. İlk tahsiline babasının Üçüncü Ordu muhasebecisi sıfatıyla görev yaptığı Manastır'da başladı ve Manastır Askerî Rüşdiyesi'ne devam etti. 1908'de babasının Selânik'e tayini çıkınca buradaki Fransız Mektebi'ne girdi, ayrıca Bu-hûr Efendi adlı birinden Fransızca öğrendi. Babasının 1910 yılında emekli olması üzerine ailesi İstanbul'a yerleşti. Ali Nihad, Koska'daki Burhân-ı Terakkî Rüşdiyesi'ne kaydoldu. Daha sonra Vefa Sultânisi'ni, aynı zamanda İstanbul Dârülfünunu'na bağlı olarak kurulan lisan şubesinin Farsça ve Fransızca bölümlerini bitirdi (1917). 1920'de Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu. *İslâm Edebiyatında Leylâ ve Mecnun Mesnevisi* başlıklı doktora teziyle Edebiyat Fakültesi'nden doktora pâyesi alan ilk bilim adamı oldu (1922). Dârülfünun öğrenciliğinde ve doktora çalışmaları sırasında üç yıl Galatasaray Mektebi Sultânisi'nde Farsça dersleri verdi. Mezuniyetinden sonra Beşiktaş Sultânisi'nde Fransızca muallimliğiyle başlayan öğretmenlik hayatı çeşitli okullar ve askerî liselerle Hintliyan (Nor Tbroz), Eseyan, Beze-